

Частина перша Облуда Розділ перший

З Москвою

*Ой служив же я, служив пану католику,
А тепер йому служити не стану довіку.
Ой служив же я, служив пану бусурману,
А тепер служити стану восточному царю.*

Історична пісня

1

У гетьманським місті Чигирині серед білого дня зненацька загув великий дзвін соборної церкви Святого Миколи, що на Замковій горі. З-під гори відгукнулися дзвони храму

Успіння Пресвятої Богородиці, потім подав голос Спасо-Преображенський храм, що в Нижньому місті, за ним — церква Святих Петра і Павла, а далі вже всі двадцять сім чигиринських церков і монастирів залилися святковим благовістом. На вулиці висипали люди. Міська варта розчинила навстіж Московську браму, і крізь неї по греблі та кризі через Тясмин посунув натовп.

Люди поспішали, випереджаючи один одного, на Затясминську сторону, видиралися на засніжені пагорби, до болю в очах вдивлялися в бік Бужина, застиглого Дніпра. А там удалині ледь-ледь замріли люди, коні, сани... На білому тлі яскраво пломеніла малинова короґва — основний стяг Запорозького Війська. Здалеку долинала урочиста музика, а назустріч їй плинув передзвін. Чигирин зустрічав гетьмана, який повертався з Переяслава, присягнувши на дружбу й спілку великим московським достойникам.

Шостий рік минав відтоді, коли чигиринський сотник реєстрового козацького війська Речі Посполитої Зиновій-Богдан Хмельницький відмовився служити польсько-литовській державі і, кинувши їй виклик, підняв козацтво та посполитий люд на боротьбу за віру і волю. Шостий рік точиться війна; несила козакам подолати поляків, несила і ляхам скорити козаків...

І ось тепер на поміч українському народові виступає сусідня могутня держава — Московське царство!

Нарешті укладена політична й військова спілка з єдиновірною Москвою! Україна віднині має назавжди стати вільною й незалежною державою під проводом козацько-селянського уряду та протекцією православного царя...

Гетьман Війська Запорозького Богдан Хмельницький наближався до столичного міста, мимохіть милуючись ним. День стояв напрочуд ясний, сонце світило, як на Великдень. У блакитнім серпанку вимальовувались обриси замку, ставленого ще за часів литовського панування, попід мурами тулилися невеликі ошатні будиночки Верхнього міста. Тут — резиденція українських гетьманів, однині так мусить бути назавжди.

Гарне місце обрали будівничі для замку! Гора з трьох боків круто спадає в долину Тясмина, з четвертого, від Татарського поля, вона відділена п'ятисажневою фосою, за нею — кам'яний мур з вежами. Мур захищає і Верхнє місто, там височать Кримська і Спаська вежі з брамами — шлях на південь, до ханської держави, до моря...

Кінь виніс вершника на останній пагорб перед містом, попереду відкрилася долина Тясмина, за нею — велике, багатолюдне Нижнє місто. Тільки тепер Богдан зауважив,

як розрісся його Чигирин. Справжня тобі столиця, не згірше Луцька чи Кам'янця. Ось і міські вежі як на долоні: Притясминська, Водяна, Млинова, Московська, Рашківська... Виблискують білі від снігу бані храмів і монастирів, он ратуша, єпископський палац... а там під Замковою горою і його, гетьманів, дім...

— Ну як, Юрасику, не дуже втомився? — Хмельницький нахилився до парубчака років тринадцяти, який їхав праворуч. Той пересмикнув худорлявими плечима, зіщулився:

— Щось, тату, холодно мені. Задубів, ні рук, ні ніг не чую. Швидше б додому. Незвичний єстем їхати так довго верхи. Ось коли б у теплім візку...

— Звикай, синку. Мусиш стати справжнім козаком. Це тільки духовні та старі люди у візках мандрують, а ти єси у мене — гетьманич.

У цю мить із Круглої башти замку вихопився клуб чорного диму: вітальна гармата гримнула сальву, а на шпилі замайорів жовто-блакитний гетьманський стандарт. Злякано злетіло гайвороння, загаласувало, звилося хмарою над будівлями. Богданові на мить стисло серце: «Ой, не на добро!». Та галас птаства розчинився у радіснім гуку людей:

— Слава батькові! Слава Хмелю!

Гетьман підняв шапку, вітаючи натовп. Люди розступалися, вивільняли дорогу. Статечно

прямували нею гетьманці. Передовий козак гордовито тримав велику малинову корогву, оперту древком на стремено, слідом їхали бунчужний і два довбиші, за ними сурмачі грали запорізький марш. Притримуючи свого вороного, рухався гетьман, вимахував шапкою, одягнений як на свято: кирея тонкого сукна, кармазиновий жупан, на золоченім чересі — пістолі, шабля, всипана смарагдами... Та день цей і справді був святковим — це розуміли всі. За Хмельницьким простували родичі, старшини, серед них розкішним вбранням виділявся хрещеник гетьмана Павло Тетеря, шуряки Яким Сомко і Васюта Золотаренко. Трохи поодаль купкою їхала генеральна старшина: генеральний писар Іван Виговський, генеральний суддя Самійло Богданович, військовий осавул Іван Ковалевський, чигиринський полковник Федір Вешняк, а за ними — багато значних і простих козаків-чигиринців, верхи й саннями з великим обозом.

Проминули затясминські передмістя, переїхали греблю, наблизилися до Московської брами. Тут гетьманові назустріч вийшли духовні особи у святкових ризах, з хрестами й корогвами. Вдруге гримнула гармата, хор заспівав «Алілуя». Гетьман зупинив коня, скочив на сніг і підійшов під благословення.

Чигиринський архімандрит Іоаникій Галятовський високо підняв хреста і благословив Хмельницького: